

SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜR AÇISINDAN BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE METİNLERARASI İLİŞKİLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN INVESTIGATION ON INTERTEXT RELATIONS IN BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU'S POEMS IN TERMS OF ORAL AND WRITTEN CULTURE

Cevdet AVCI*

ÖZ: Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları edebiyat metnlerinin yeniden üretilmesini sağlayan yeni estetik algılayış biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Sözlü ortamdaki halk kültürü ve halk edebiyatı metinleri, yazılı ortamda bu geleneğe dayalı yapılan edebî üretimlerde ve özgün edebiyat ürünlerinde kaynak olarak görülmüştür. Bu makalede modern edebiyat çalışmalarında kullanılan metinlerarasılık yöntemi, yazılı kültürün sözlü ortam metinlerinden alımlama biçimini açıklamak için kullanılmıştır. Metin kavramı, modern edebiyatta yazılı kültür ürünleri için kullanılırken halk bilimi çalışmalarında anlamlı bütün kültürel biçimlerin metin olduğu kabul edilmektedir. Bu çerçevede sözlü geleneğe dayalı Türk halk kültür metinleri, Osmanlı yenileşme hareketleriyle birlikte aydın kesimin gündemine girmiştir. Millileşme hareketleriyle başlayan halk kültürüne olan ilgi, Cumhuriyet Döneminde farklı siyasî kesimlerden aydınların önemli beslenme kaynağı olmuştur. Bu bağlamda, Bedri Rahmi Eyüboğlu halk kültürü unsurlarını sözlü dile dayalı göstergelere dönüştürerek kullanan sanatçılardan birisidir. Bu durum Eyüboğlu'nun ideolojik tavrıyla da ilgilidir. Makalede Eyüboğlu'nun şiirlerinde sözlü ve yazılı kültürdeki metinlerarası ilişki ele alınmıştır. Konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirleri metin analizi yöntemiyle incelenmiştir. Sonuç olarak Eyüboğlu'nun halk hayatını ve kültürünü önceleyen duyarlılığı şiire yansıttığı görülmüştür. Eyüboğlu, halk kültürüne ait göstergeleri, genellikle alıntılama yöntemiyle şiirlerinde kullanmıştır. Bu durum sözlü geleneğe dayalı kültürel unsurların, modern metinlerin içerisinde yeniden üretilmesini örneklendirmektedir. Ayrıca Eyüboğlu, sözlü ve yazılı kültür arasında kurduğu metinlerarası ilişkiyle tarih, kültür ve gelecek zincirine katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Metinlerarasılık, Bedri Rahmi Eyüboğlu, folklor, şiir, gelenek, süreklilik.

ABSTRACT: Oral, written and electronic cultural environments have revealed new aesthetic perception styles that enable the reproduction of literary texts. Folk culture and folk literature texts in oral medium have been seen as a source in literary productions based on this tradition in written environment and original literary works. In this article, the method of intertextuality used in modern literary studies is used to explain the way written culture takes it from verbal media texts. While the concept of text is used for written cultural products in modern literature, it is accepted that all meaningful cultural forms are text in folklore studies. In this framework, Turkish folk culture texts based on oral tradition have entered the agenda of the intelligentsia with the Ottoman reform movements. The interest in folk culture, which started with the

* Dr. Öğretim Üyesi - Gaziantep Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Temel Bilimler Bölümü/Gaziantep - cevdetavci@gantep.edu.tr (ORCID ID: 0000-0003-0948-1659)

This article was checked by Turnitin.

nationalization movements, became an important source of nutrition for intellectuals from different political segments in the Republic Period. In this context, Bedri Rahmi Eyüboğlu is one of the artists who use folk culture elements by transforming them into verbal language based signs. This situation is also related to Eyüboğlu's ideological attitude. In the article, the intertextual relationship in oral and written culture in Eyüboğlu's poems is discussed. The literature on the subject has been searched and Bedri Rahmi Eyüboğlu's poems have been analyzed using text analysis method. As a result, it was seen that Eyüboğlu reflected the sensitivity that prioritized public life and culture to poetry. Eyüboğlu used the indices of folk culture in his poems, generally by quotation method. This situation exemplifies the reproduction of cultural elements based on oral tradition in modern texts. In addition, Eyüboğlu contributed to the chain of history, culture and future with the intertextual relationship he established between oral and written culture.

Keywords: *Intertextuality, Bedri Rahmi Eyüboğlu, folklore, poetry, tradition, continuity.*

1. Giriş

Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamında üretilen bir metni oluşturan çeşitli bileşenler vardır. Metnin üreticisi ve yaratıldığı sosyo-kültürel zeminle birlikte metnin anlam örgüsünü teşkil eden metinsel ilişkiler bütünü de bu bileşenler arasındadır. Bir metnin anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi için “metnin meydana geldiği çağ ve yaratıcısının düşüncesinin yanında, metinlerarası ilişkiler” boyutunun bilinmesi gerekir (Akbulut, 2009: 736). Bu noktada Mikhail Bakhtin'in ifadesiyle bir edebî yapıtta “temsil edilen dünyanın zaman-uzamı kadar, yapıtın okuyucularının ve yaratıcılarının zaman-uzamını da hissederiz. Başka bir deyişle, yapıtta temsil edilen dünya ile yapıtın dışındaki dünya arasında karşılıklı bir etkileşim” söz konusudur (Bakhtin, 2001: 329). Bu etkileşim çerçevesinde sözlü ve yazılı kültür arasında metinlerarasılık kavramları bu çalışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır.

Makalede öncelikle metinlerarasılık kavramı hakkında bilgi verilmiş, sözlü ortam kaynaklı halk kültürü ürünlerinin edebiyat yaratmalarında kültürel gösterge olarak kullanılması üzerinde durulmuştur. 20. yüzyıl Türk edebiyatında halk kültürüne bakış kısaca ele alınarak bu çerçevede Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinin metinlerarası ilişki boyutu değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve Eyüboğlu'nun şiirlerinde metin analizi yöntemiyle seçilen örneklerde gösterge olarak kullanılan halk kültürü unsurları incelenmiştir. Seçilen örnekler şairin “Dol Karabakır Dol” (1974) adlı eserinden alınmıştır. Makalenin amacı, geleneksel kültür unsurlarının modern edebiyat yapıtlarına yansımalarının, kültürel belleğin korunması ve sürekliliğine katkısını Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirleri çerçevesinde ortaya koymaktır. Özellikle sözlü kültür ortamındaki kolektif hafızaya ait metinlerin bu şekilde kullanılması, metinler ve kuşaklar arası kültürel ilişkiye katkı sağlamaktadır.

2. Metinlerarasılık ve Folklor

Metinlerarası yaklaşım, modern edebiyat çalışmalarında yoğun olarak kullanılan ve tartışılan bir yöntemdir. Kavram, “İster edebî ister teknik hiçbir metnin dışı kapalı olmadığı görüşüyle edebî metin dokusuna hem edebiyat alanından hem de başka alanlardan metin parçaları katılabileceğinin, böylece de dilin bütüncül bir deney olma niteliğinin ortaya konması” (Aytaç, 1999: 231-232) şeklinde tanımlanmaktadır. Metinlerarasılık ilkesinin kapsamı, bir metnin “edebî ya da edebiyat dışı” bütün ilişkilerini içerir. “Okuyucuya kendi donanımı ölçüsünde çağrışımlar yaptırıp ona başka eserlerle bağ kurduran” bir özelliğe sahiptir. Ayrıca metinlerarası ilişki, semantik olduğu kadar; yazı, noktalama, fonoloji, morfoloji, kelime hazinesi veya sentaks gibi dilbilimsel açılardan metrik, retorik veya anlatım biçimlemeleri” düzeyinde olabilir (Aytaç, 1999: 137, 138). Bu kapsamda metinlerarası ilişki, Roland Barthes’in “anlamın mutfağı” olarak yorumladığı bakış açısında göstergeler vasıtasıyla kurulur. Bu göstergeler söze dayalı dil biçiminde olabildiği gibi, söz dışı dil unsurları da (giysi, yemek, müzik, jest-mimik vb.) olabilir. Yazılı metinde kullanılan göstergeler, “Birinci bildirinin satır aralarında ikinci bildiriye okuma olanağı sunar” (Barthes, 1993: 153; Barthes, 1990: 90, 94). Bu ikinci dil unsurları, yapıt içerisinde yeniden üretilmiş olur.

Metinlerarasılık kavramı, terminolojide modern edebiyat çalışmaları içerisinde kullanılsa da kültürün “sözlü, yazılı ve elektronik ortamlardaki kalıpları” (Ong, 2013: 156) dikkate alındığında metin kavramının sınırları, metinlerarası ilişkileri belirleme açısından önemlidir. Modern edebiyat çalışmalarında yazılı metin ve bu metinler arasındaki ilişki esas alınırken bir edebî metnin içerisinde yazı öncesi veya yazılı kültür dışındaki alanlardan da göstergeler bulunabilmektedir. Bu noktada metin kavramının sınırlarını Dursun Yıldırım’ın halk bilimi bakış açısıyla yaptığı tanımlamayla belirlemek bu çalışmanın yaklaşımına uygun olacaktır. Ona göre:

Malzemesi ne olur ise olsun, yaratıcısı kim (Tanrı, insan) olur ise olsun, insanın çevresi içinde gördüğü, algıladığı, biçim ve anlam yüklediği ne varsa (tabiat, iklimler, gök ve kâinat) onları kendisi için anlaşılır ve ifade edilebilir bir anlatıma (genelde ve özelde) kavuşturmuş ise, bütün bunların her biri bir zihnî yaratıcılık içinde bir “metin” biçimi ve içeriği kazanmış olur (Yıldırım, 2000: 37).

Sözlü veya sözsüz bütün kültürel kalıpların metin olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyan bu tanımlamaya paralel olarak Yeliz Özyay, metinlerarasılık kavramını sözlü ve yazılı kültür çerçevesinde ele alır. Ona göre hem sözlü hem de yazılı edebiyat ürünleri metinlerarası ilişki içerisinde olabilir (Özyay, 2007: 164-173). Bu çerçevede yazı öncesi dönemin kültürel yapıları, çeşitli dilsel ifade biçimleriyle gösterge olarak üretilen modern metinlerde kullanılabilir. Dolayısıyla sözlü kültür geleneğine dayanan halk kültürü, zengin bir veri alanı oluşturmaktadır. Bir yazar veya şair, eserinde sözlü ve yazılı kültür arasında kurduğu metinlerarası ilişkiyle

ortak bilinçaltına göndermeler yapabilir. Bu bağlamda, Kubilay Aktulum'un ifadesiyle, "Metinleşen her folklorik unsur bir göstergedir, bir kültürbirim ya da folklorbirim değeri taşır, bu özellik ulusal kimliğe gönderme yapan, kalıplaşmış bir bilgi türünü kapsayan söz ve söylem düzlemine ilişkindir" (Aktulum, 2013: 11). Bu şekilde geleneksel kültüre ait kültürel ifadeler kurgusal bağlamda yeniden üretilir. Bu süreç, aynı zamanda toplumun sanatçılarının geleneksel kültür unsurlarını güncel koşullara göre yeniden "yorumlama, biçimlendirme ve dönüştürmesini" içerir. Folklorik bir ürünün sözlü olması "dolaşımda" olduğu anlamına gelir. Yazılı kültür ortamında üretilen yeni bir metnin içerisinde gösterge olarak kullanılan aynı ürün yeniden üretilir ve dolaşıma girer. Bu şekilde gelenek kullanıma sokulduğunda kolektif aklın doğru saydığı kültür versiyonuna, bir ilk kökene gönderme yapılmış olur. Açık ya da kapalı olarak kullanılan gösterge, ikinci bir dil taşıyarak metni anlamlayıcı işlev üstlenir (Aktulum, 2013: 18, 201-203; Aktulum, 2020: 93-94; Barthes, 2014: 184)). Bu süreci Kubilay Aktulum "Folklorik İmgelem" (2014) başlıklı yazısında "bir dizi imge aracılığıyla bir toplumun gerçekliği tüm yönleriyle algılama, içselleştirme, yineleme, yeniden kullanıma sokma vb. işlemleri" olarak görür. Ayrıca folklorik imge ve simgelerin ortak bilinçaltını kavramak adına yüklendiği çeşitli işlevler vardır ve bunlar toplumsal mantaliteyi yansıtır (Aktulum, 2014: 178, 281; Aktulum, 2018: 1).

Yazı öncesi döneme ait kültürel kalıp, imaj, imge ve simgelerin, söz yoluyla göstergeye dönüştürülmesi yazılı kültür ortamına aktırılması anlamına gelmektedir. Sözcükler, bu bakımdan temsil ettikleri kültürel yapıların "dil dizgesini" taşır (Barthes, 1979: 18-19). Roland Barthes'in ifadesiyle "Söz sanatları, eğretilmeler, sözcük oyunları, atalardan kalma bütün ikili göstergeler, dili gizli gösterilenlere doğru genişletir ve bunları algılayan insana, bu yolla, doğrudan doğruya bir bütünsellik deneyiminin gücünü verir" (Barthes, 1993: 160). Bu bağlamda söz konusu bütüncül deneyim alanı sadece modern yazılı metinler değil; çeşitli sözsüz metinler için de geçerli olabilir. Masal gibi sözlü kültür anlatılarının yeniden üretiminde, Anadolu rock örneğinde olduğu gibi müzik türlerinde veya âşık tarzı kültür geleneğinin yeni şart, çevre ve estetik algılayışta ortaya çıkmış olan Barış Manço gibi sanatçı tipi ve eserlerinde metinlerarası ilişki bakışıyla inceleme yapılabilir (Yılmaz, 2013: 74; Camgöz, 2020: 305-319; Düzgün, 2009: 42-50). Söz konusu bu bakış açısı folklor ve modern kültür-edebiyat arasındaki ilişkiyi ortaya koyacaktır. Bu alımlama ve yeniden üretim süreçleri aynı zamanda geleneksel kültürün güncellenmesini ve yeni metin, icra ve gösterimlerin ortaya çıkmasını sağladığı gibi; kolektif hafızanın sürekliliğine de katkı sağlamaktadır (bkz. Connerton, 1999; Assmann, 2015).

Bu çerçevede halk biliminin inceleme alanındaki kültürel içerikler sözlü dille ifade edilerek göstergeye dönüşebilmektedir. Bir topluluğun ortak değerlerini yansıtan, sözlü gelenekten başlamak üzere zaman içerisinde kalıplaşmış ve sembolleşmiş kültürel yaratmaları, halk kültürü

kapsamına dâhildir. Özkul Çobanoğlu (2002: 20) bu sınırları şu şekilde belirler:

Köy, kasaba ve kent yaşamı, yerleşim ve yerleşim türleri, barınak-konut (halk mimarisi), aydınlatma-ısınma, taşıtlar-taşıma teknikleri, ekonomi türleri, halk ekonomisi, beslenme-mutfak-kiler, ölçme-tartma-hesaplama birimleri, halk sanatları ve zanaatları, giyim-kuşam-süs, halk bilgisi, halk inançları, geçiş dönemleri, bayramlar-karşılamlar-uğurlamalar, kalıp hareketler, dernekler-kuruluşlar, dinsel-büyüsel içerikli inançlar işlemler, halk edebiyatı, halk tiyatrosu, halk müziği ve müzik araçları, çocuk oyunları ve oyuncakları, halk eğlenceleri, adlar” halk kültürü sahası içerisindedir.

Bu gelenek ve uygulamalar, modern edebiyat üretiminde sözlü ve yazılı kültür arasında metinlerarası ilişki kurulurken başvurulan geniş bir göstergeler alanı oluşturur.

3. Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı ve Folklor İlişkisine Kısa Bir Bakış

Türk kültürünün İslam öncesinden bugüne gelen değişim-dönüşüm süreçlerinde coğrafya, din ve ekonomik üretim-tüketim biçimlerinin belirleyici unsurlar olduğu görülür. Umay Günay, bu değişim süreçlerini kültür daireleri şeklinde İslâm öncesi dönem, İslâmî dönem ve modern dönem olarak sınıflandırır (Günay, 1992: 2). Bu geçiş süreçleri Türk kültüründe yapısal değişiklikler ve yeni edebî-estetik tarzlar doğmuştur. Türk kültürü özelinde sözlü, yazılı ve bugün içerisinde bulunan elektronik kültür ortamları arasındaki geçişleri de aynı zemin üzerinde düşünmek gerekir. Söz konusu süreçler, bir yandan Türk kültürünün temel metinlerini ve sanatçı tipini değiştirirken bir yandan da okuyucu-dinleyici-izleyici profilini dönüştürmüştür. Bu çerçevede kültürel yapıların ve kalıpların bir kısmı yeni şartlarda güncellenerek varlığını korumuş, bir kısmı da yerini başka kültürel yapılara bırakmıştır. Ayrıca kolektif düşünce ve anonim metinlerden, ferdî yaratmalara geçişi de içine alan geçiş süreçlerinde dâhil olunan kültür dairesindeki edebî-estetik tarzların etkisi de belirleyici olmuştur. Pakize Aytaç, Batı kültür dairesine geçiş aşamasının en yoğun yaşandığı dönem olan 19. yüzyılda aydınların halk kültürüne bakışındaki problemler üzerinde durur. Aytaç, “Sanat dünyamız zaman zaman ait olduğu toplumu ifadeden aciz kalmış, gittikçe kansız ve çelimsiz ürünler vererek can çekişircesine yaşamağa mahkûm olmuştur.” tespitini yapar (Aytaç, 2010: 1). Türk kültürünün batılılaşma sürecinde geleneksel olanın güncellenmesi gerektiğini söyleyen Aytaç, şu yaklaşımı ortaya koyar:

Folklorla, milli kültüre ve milli kültürü teşkil eden esas dokuya destan, masal, halk hikâyesi, türkü, mani vs. giderek kültür değerlerimizin halkta yaşayan kalıcı unsurlarını tespit etmek suretiyle bir Türk kültür kodu tayinine çalışmak ve bu şekilde yeni kültürün eski ile olan kopuk sistemini ıslah etmek ve yeniden düzenlemek zorundayız (Aytaç, 2010: 1-2).

Türkiye’de aydın kesimin halk kültürüne bir estetik değer olarak bakması ve modern kültür-sanatın beslenmesi gereken kaynak olarak

görmesi, Osmanlı millileşme hareketleriyle başlar. Arzu Öztürkmen bu sürecin, “dil, millet, vatan ve medeniyet” kavramlarının Osmanlı aydınının dünyasına girmesiyle paralel olduğunu söyler (Öztürkmen, 2006: 19). Bu süreçte gelişmeye başlayan bakış açısı, Cumhuriyet Döneminde halk kültürü çalışmalarının kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır.

Türk kültür hayatının her alanında olduğu gibi 19. yüzyıl, Türk edebiyatında da köklü değişmelerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Siyasetle edebiyatın iç içe geçtiği ve Tanzimat Devrinde, eski edebiyata ve özellikle eski şiire tepkiler doğmuş; şiirin şeklini ve muhtevasını değiştirmeye yönelik çabalar pek çok şairi farklı yollara itmiştir. Bu arayışlar sonucunda da şiirde -eskiye göre- içerik genişlemiş, şiirin ruhu değişmiş, konular çeşitlilik kazanmış ve “Zerrâttan şümûsa kadar her güzel şey şiirdir.” anlayışı önem kazanmaya başlamıştır (Tuncer, 2001: 24). Bu dönemde Türk edebiyatına halkı aydınlatma görevi verildiğinden edebî üretimlerde halk hayatına yönelişin ilk belirtileri görülür. Yeni bir dil ve söyleyiş peşindeki şair ve yazarlar kaynak olarak konuşma dili ve üslûbuna yönelmişlerdir. Bir gelenek edebiyatı olan, esas yapısı bir kere oluştuktan sonra yüzyıllar boyunca hemen hemen aynı kalan eski Türk edebiyatına karşılık, Tanzimat’tan sonra gelişen yeni Türk edebiyatının başlıca özelliği “değişiklik” olmuştur. “Nesilden nesle ve şahsiyetten şahsiyete, eski edebiyatın temel yapısını teşkil eden bütün unsurlar, şekil, dil, zaman, dünya görüşü, din, devlet, millet, insan, kadın, aşk, ölüm telakkisi ve güzellik anlayışı tamamıyla değişir” (Kaplan, 2006: 227).

Tanzimat aydınlarınca başlatılan sanat ve edebiyatta yeni biçim ve malzeme arayışları siyasî gelişmelere paralel olarak yükselerek devam etmiştir. Millî Edebiyat Dönemiyle birlikte artık Türk edebiyatının ve şiirinin yönü halk kültürü ve söyleyişi olarak netleşmiştir. Böylece yönü değişmeye başlayan Türk edebiyatında “masallar, fıkralar, efsaneler, menkıbeler, atasözleri, bilmece, maniler, koşmalar, destanlar, ilahiler, Dede Korkut Kitabı ile âşık hikâyeleri, Karacaoğlan gibi saz şairleri, Karagöz, Nasrettin Hoca gibi kültür mahsulleri edebiyatımızın yeni kaynakları olarak Türk münevverinin ufkuna yerleştirilmiştir” (Gökalp, 2003: 109). Bu bağlamda Türk yazar ve şairleri kendilerine çizilen ufukta ilerlemekte gecikmeyerek şekil ve içerik bakımından temelleri daha yerli olan halk estetiğine, halk kültür ürünlerine yönelerek yeni ilham kaynaklarını bilinçli olarak Anadolu coğrafyasında hatta Asya bozkırlarında aramaya başlamışlardır. Bazı şairler konu bakımından eski Türk tarihine ve geleneklerine bağlanmayı; bazıları da halk şiirine dönüşü seçmiş, halk edebiyatı nazım şekilleri ile şiirler yazmışlardır (Akyüz, 1995: 170). Devrin tarihî, politik ve sosyal değişmelerine paralel olarak pek çok şair farklı denemelerde bulunmaya çalışmıştır. Neyin, nasıl söyleneceği artık belirginleşmeye başlamış, halkın kullandığı Türkçe çağdaş sanatçılar tarafından işlenme aşamasına gelmiştir. Artık toplumun her kesiminden insanları; “balıkçılar, çobanlar, çiftçiler askerler, köylüler marangozlar, din adamları, çocuklar, yetimler, dilenciler

gerçek ve hayali kahramanlar yeni bir şiir kadrosu oluşturmuştur” (Kolcu, 2007: 440). Memleket edebiyatı kapsamında ele alınan ürünlerin yazarları, memleketlerini yeni keşfetmiş gibi, işlenmemiş Anadolu’ya yönelmişlerdir. Anadolu halk şairlerinin uzun süreden beri sessiz sedasız söyledikleri, Türk şairlerinin yeni söyleyecekleri olmuş, halkın kullandığı Türkçe ile halk üslûbu söz konusu şairlerin yeni araçları haline gelmiştir. Bu dönemle birlikte artık Türk edebiyatının besleyici ve orijinal kaynağı Türk halk kültürü, yani Türk folkloru olmaya başlamıştır (Enginün, 2004: 36). Tanzimat sonrası dönemde özellikle Meşrutiyetle birlikte bütün siyasal kesimlerdeki aydınının temel meselelerinden birisi millî edebiyattır. Bu süreç, cumhuriyete uzanan yolda politik tartışmalarla birlikte yürümüş ve cumhuriyete zemin hazırlamıştır. Tartışmalar “dil, vezin, millî benlik ve kültür zenginliği” çerçevesinde yürümüştür. Ümmetten millete geçiş süreci, halk kültürü ve halk hayatına olan bakışın da değişimini sağlamıştır. “Cumhuriyetten sonra halkın dili, halkın hayatı, halkın zihnî ve estetik değerleri, farklı dünya görüşlerine sahip olsalar da, yeni Türk sanatkârının hazinesi olarak kabul edilir” (Kılıç, 2009: 141).

Cumhuriyet Dönemiyle birlikte bu süreç kurumsal anlamda desteklenen bir işleyişe kavuşmuştur. Ayrıca edebî-estetik açıdan da geçmişle bağ kurmanın ve onu yeni şartlar içerisinde güncellemenin bir yolu ortaya çıkmıştır. Mehmet Kaplan şairlerin Cumhuriyet Dönemindeki halk kültürüne yönelişleri konusunda şu tespiti yapar:

Türk halk kültürünü yeni bir kaynak gibi keşfederek Ziya Gökalp’ten beri Türk aydınları çeşitli şekillerde faydalanmışlardır. İlk milliyetçilik cereyanı ile başlayan bu hareket, daha sonra ona birçok bakımlardan karşı olan Marksist şairler tarafından da benimsenmiştir. Onların halk edebiyatına gitmeleri hem Türk kültürüne çok yabancı ve yasak olan doktrinlerine millî ve mahallî bir renk vermek, hem de halka karşı olan yakınlıklarını belirtmek maksadıyladır (Kaplan, 1990: 98-99).

Bu çerçevede Bedri Rahmi Eyüboğlu söz konusu bu siyasal, kültürel, edebî ve estetik değişmelerin sonucunda sanat hayatını şekillendirmiş bir şair, yazar ve ressamdır.

4. Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun Şiir Evreninde Kültürel Gösterge Alanı Olarak Folklor

Şair, yazar ve ressam olan Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun edebiyat ve sanata olan ilgisi doğup yetiştiği aile ortamıyla yakından ilgilidir. Asıl adı Ali Bedrettin olan Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun doğum tarihiyle ilgili olarak 1911 ve 1913 şeklinde iki farklı görüş olmakla birlikte 1913’te o dönem Trabzon’a bağlı olan Görele’de doğduğu kabul görmektedir. Beş çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olan Eyüboğlu’nun babası Görele kaymakamıdır. Babasının memuriyetinden dolayı ilkokulu bitirene kadar Görele, Havza, Aziziye (bugünkü Pınarbaşı), Kütahya ve Artvin’de bulunmuştur. Lise eğitiminden sonra abisi Sabahattin Eyüboğlu’nun yanına Fransa’ya giden Bedri Rahmi Eyüboğlu, öğrenimine orada devam eder ve daha sonra Londra’da

bulunmuştur. 1933 yılında İstanbul'a dönmüş sanat hayatına devam eden Bedri Rahmi Eyüboğlu, 21 Eylül 1975'te vefat etmiştir (Koşar, 2013: 11-12; Erzen, 2007: 8-18; Çelik, 1996: 1-2)

Bedri Rahmi Eyüboğlu, sanat hayatında halk kültürü ürünlerini Anadolu'nun fizikî çevresiyle birlikte iç içe geçirmeyi başarmış bir sanatçıdır. Emel Koşar'ın ifadesiyle; "Çocukluğu Anadolu'da geçen, manilerle, türkülerle ve annesinden dinlediği Yunus ilahileri ve masallarla büyüyen Bedri Rahmi, halk kültürünün çeşitli unsurlarını şiirlerinde sosyal eleştiri aracı olarak kullanır" (Koşar, 2013: 37). Eyüboğlu, bütün eski ve yeni cereyanlardan faydalanmaya çalışan, fakat olduğu gibi herhangi birine bağlanmayan bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır. Edebiyat tarihçileri onu "bağımsız şairler" arasında saymışlardır (Çelik, 1996: 9). Kendinden hemen önceki ya da kendi yaşadığı dönemdeki edebî akımları benimsememiş, tam anlamıyla hiçbir grup içerisinde yer almamıştır. Kendi dünya görüşü ve sanat algılayışı ölçüsünde bir yol izleyerek özgün ve kalıcı olmuştur. Eyüboğlu, "Folklor ile modern sanatı, coşkun bir heyecan ile hem resminde hem de şiirinde birleştirerek orijinal ve başarılı örnekler vermiştir" (Enginün, 2004: 47). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun yalnızca bir şair değil; aynı zamanda bir ressam ve yazar olması şiirlerine ayrı bir boyut katmıştır. Şair renkleri şiirlerinde kullanmış, kelimelerle de resim çizilebileceğini göstermiştir. Hayatın farklı algılayış biçimlerini renklerle sembolize ederek kurduğu ahengi şiire taşımıştır.

Erken yaştan itibaren sanat görüşü şekillenmeye başlayan Bedri Rahmi Eyüboğlu, yaşadığı fizikî ve kültürel çevreyi sanatının beslenme alanı olarak kullanmıştır. Eyüboğlu özellikle şiirlerini metinlerarası ilişkiler üzerine kurmuştur. Şiirde, halk kültürü ürünlerinin çeşitli örneklerine ve Anadolu'ya, imge-simge ve doğrudan alıntılama yoluyla başvurmuştur. Eyüboğlu, üzerinde yaşadığı kültürel ve fizikî gerçekliği kabullenmiş ve kültürel göstergelerle sanatını işlemiştir. Mitat Durmuş (Durmuş, 2006: 1) bu konuda şu tespiti yapmaktadır:

"Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerindeki kabuller dünyasını irdelediğimizde geniş ölçekli olarak Anadolu gerçeği ile karşılaşmaktayız. Türkülerden nakışlara, nakışlardan kilim örneklerine kadar geniş bir alana açılan ve burada yeniden anlaşılan Anadolu, şairin kabuller dünyasını yansıtmaması bakımında son derece ilgi çekicidir. Eyüboğlu'nun şiirlerinde folklorik unsurların yoğun bir şekilde yer almasının temel sebebi, edebî şahsiyetindeki rintçe tavrın Anadolu'ya şair-ressam gözü ile açılıyor olmasıdır. Anadolu'daki kilim örneklerinden mimarideki çini motiflerine varıncaya kadar geniş bir dağılım alanı bulan kültürel zenginlik, Bedri Rahmi'nin şiirinde kendini gösterir."

Zengin bir bilgi birikimine sahip olan Bedri Rahmi Eyüboğlu, kendi kültür kaynaklarından haberdar olduğu kadar Batı kültürüyle de yakın ilişki içerisinde. Daha çocukluk yıllarında Batı edebiyatının da seçkin örnekleriyle tanışmıştır. Bu aşinalık, onu sanatın birkaç dalında eserler vermeye itmiştir. Yaşama sevinci ile dolu olan Bedri Rahmi'nin, hareket

noktası en saf haliyle sevgi ile güzellik, ilham kaynağı ise Anadolu toprağı olmuştur. Eyüboğlu'nun şiirinde Anadolu, bir ressamın gözüyle tasvir edilir:

“.....

Bu Anadolu var ya bu Anadolu
Bu misli menendi görülmemiş cömert ana
Bu her yanı meme bu her yanı dudak bu her yanı gül
Bu zırnık almadan veren habire veren yediveren gül
Bu Anadolu var ya bu Anadolu
Bu üç yosma denizde üç defa ıslanan
Gürbüz ırmaklar ortasında susuzluktan çatlayan
Bu Anadolu var ya bu Anadolu
Bu sapsarı sırma bu masmavi gurur
Ne tosunlar doğurmuş ne tosun
Bak daha neler doğurur” (Eyüboğlu, 1974: 266),

Eyüboğlu'nun şiirlerinde gerek kullandığı söze dayalı imge ve simgelerden, gerekse dış dünyayı yorumlayışından hareketle bir ressam olduğu anlaşılabilir. Yeryüzüne, tabiata, insan sevgisine ve yaşamın ritmine daha çok ressamca bir yaklaşım içerisindedir (Çelik, 1996: 15).

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde, halk kültürü ürünlerinin en iyi korunduğı yer olan türküler önemli yer tutar. “Bedri Rahmi, Türk halk kültürü ve sanatı üzerinde dikkat ve düşüncelerini en yoğun bir biçimde edebiyat ürünleri, özellikle de halk türküleri üzerinde toplar.” (Kılıç, 2009: 138). Birebir hayatın kendisini, en samimi en tabii haliyle insanı, acıları, sevinçleri, düşünleri, bayramları, memleketin ahvalini türkülerden dinlemek; türkülerden seyretmek mümkündür. “Hem ferdi hem de anonim nitelik taşıyan türküler, halk edebiyatının en zengin alanını oluşturur.” (Dilçin, 2000: 289). Eyüboğlu'nun türkülere bakışı, çoğunlukla sözlü geleneğe dayalı bir alanla metinlerarası ilişki kurmasını sağlamıştır. Eyüboğlu türkülerin “güfte” ve “bestesi” arasındaki ahengi “gelin güveyden” daha ileri bir bütünlük içerisinde görür (Eyüboğlu, 1974: 43). “Türküler Dolusu” (Eyüboğlu, 1974: 140-141) adlı şiirinde Bedri Rahmi, halk türkülerini şu şekilde tarif eder:

“....

Şairim
Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası
Ayak seslerinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam
Şairliğimden utanırım
Şairim
Şiirin gerçeğini köy türkülerimizde bulmuşum
Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim
Onlarla ağlamış, onlarla gülmüşüm...
Ah bu türküler
Türkülerimiz
Ana sütü gibi candan
Ana sütü gibi temiz

Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla
Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.
Ah bu türküler,
Köy türküleri
Dilimizin tuzu biberi
Memleket ahvalini onlardan sor
Kitaplarda değil, türkülerde ara Yemen'i
Öleni, kalanı, gidip gelmeyi...
Ben türkülerden aldım haberi...”

Eyüboğlu “...türkülerde ara” diyerek türkülerin sözlü kültür ortamındaki bellek taşıyıcılığına da gönderme yapar. Eyüboğlu, halk edebiyatı ürünleriyle şiirlerinde metinlerarası ilişki kurarken söze dayalı göstergeleri Türkçenin akıcı üslûbuyla oluşturur. Türkçenin çağdaş bir metinde bu şekilde işlenmesi, “kültürel kimliğe” de katkı sağlamaktadır (Karaağaç, 2005: 112).

Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun şiirlerinde meyveler önemli gösterge unsurları olarak kullanılmıştır. Bir ressam olarak Eyüboğlu, görsel becerisini dille birleştirerek şiire taşımıştır. Kullanılan göstergeler Eyüboğlu’nun şiirleriyle halk kültürü arasında ortak imaj dünyası oluşturmaktadır. Kendi içindeki yaşama sevincini doğadaki diğer unsurlarla da birleştiren Eyüboğlu, “Karadut”u kitabına ad olarak da kullanmıştır. Bedri Rahmi’nin tüm şiirlerini topladığı “Dol Karabakır Dol” (1974) adlı şiir kitabında meyve adlarını verdiği şiirleri, kitapta yer alış sırasına göre şu şekildedir: Can Eriği, Kiraz Ayı Geliyor, 7 Tane Erik Ağacı, Mürdüm, Badem, Çitlenbik, İri Şeftali, Elmanın Kabuğu, Üzüm Yeşili.

Eyüboğlu’nun farklı başlıklar altındaki pek çok şiirinde de yine meyve unsurlarını kullandığını görülür. Türk şiirinde pek çok şairin meyveyi ve diğer tabiat unsurlarını malzeme olarak eserlerinde kullandıkları söylenebilir; ancak Bedri Rahmi bu unsurlara özel anlam yükleyen bir şairdir (bkz. Aydoğan, 2004: 85-106). Eyüboğlu’nun şiirlerinde kullanılan meyve unsurları halk kültürüyle ortak alana aittir. Eyüboğlu bu kullanım biçimiyle metinlerarası ilişki kurmaktadır. Türk halk kültüründe meyve, çeşitli boyutlarıyla önemli yer tutar. İslâm öncesi dönemden bugüne meyve, halk inanışları ve halk hekimliği başta olmak üzere pek çok halk bilgisi metninde görülür. Kişinin gündelik hayatta birtakım maddî ve manevî olumsuz etkilerden korunması; fizikî, zihnî ve ruhî birtakım özürlerinin, hastalıklarının, rahatsızlıklarının giderilmesi yönünde çeşitli halk inanışı ve uygulamaları mevcuttur. Türk halk hekimliğinde söz konusu uygulamalar içerisinde meyveler ön planda yer almaktadır. Doğum, düğün, ölüm gibi geçiş törenlerinde ve nazarla ilgili halk inanışlarında meyveler, iyileştirici ve koruyucu işlevlere sahiptir. Ayrıca meyveler rüya yorumlamak için de kullanılmaktadır. Halk hekimliğinde doğumla ilgili olarak ekşi ve tatlı meyvelerin sıkça kullanıldığı görülür. Örneğin halk arasında hamile bir kadının ekşi erik veya ekşi elma yemesi durumunda çocuğunun kız; tatlı elma, üzüm, ayva gibi meyvelerden yiyen hamile kadının çocuğunun erkek

olacağına inanılır (Sever, 2004: 95-109). Dolayısıyla meyveyle ilgili imaj ve semboller halk kültürü içerisinde çeşitli boyutlarıyla ortak kültürel bellekte zengin çağrışım dünyasına sahiptir. Eyüboğlu bu çağrışım dünyasına gönderme yaparak meyveyle ilgili metinlerini oluşturmuş ve okurun zihnindeki bu alanı kullanmıştır.

“Can Eriği” (Eyüboğlu, 1974: 29) adlı şiirinde Eyüboğlu, can kelimesini kinayeli bir biçimde kullanarak can eriğinden hareketle insan yaşamının var oluşunu anlatır. Şiirlerini halk üslûbu ve halk kültürü öğeleriyle besleyen şair, halk söyleyişine ve deyimlere de başvurmuştur.

“Bir kelime buldum çın çın öter;
Adı candır.
Bir erik kopardım can dalından;
İçi can dolu,
Adı can, yaprağı can, lezzeti candır.
Bir gölge düştü önüme dedi ki:
Bir yüküm var benden ağır
Bir yüküm var beni taşır
Adı candır.

Toprak dedi ki:
Can Allah’ın yongasıdır
Fakat ben bir deri bir kemik
kaldım.
Bir de misafirim var adı candır.

Işık dedi ki:
Renklerden, kokulardan,
Seslerden önce koşup geldim
İnsanoğluna nur topu gibi
Bir müjde getirdim,
Adı candır.”

Şiirde geçen “çın çın ötmek”, “bir deri bir kemik”, “nur topu” gibi deyimler, şairin günlük konuşma dilini şiire taşıdığı örneklerdir.

Eyüboğlu şiirlerinde, anlam derinliğinin ve zenginliğinin farkında olduğu atasözlerini kullanmıştır. Ayrıca, olumsuz anlam taşıyan atasözlerinin eleştirisi de görülür. Eyüboğlu’nun bu tutumu dünya görüşüyle ilişkilendirilebilir; çünkü şair teslimiyetçi, bu dünyada sabırla bekleyen ya da dışardan telkinle yaşayan insan tipine karşıdır. Bu durumu şu atasözleriyle örneklendirmek mümkündür:

“Merhametten maraz hasıl olur.”
“Çok güvenme dostuna...”
“Her koyun kendi bacağından asılır.”
“Elle gelen düğün bayram.”
“Sabrile koruk helva olsaydı”

Şair, “Sabır ile Koruk” (Eyüboğlu, 1974: 225) adlı şiirinde bu düşüncesini bir yergiye dönüştürür.

“Sabrile koruk olsaydı eğer...
Utanma Reyhan Bacı utanma
Utanma gözünü sevdiğim
Ellerini göster, avuçlarını göster
Alın yazısı zordur okunmaz
Alın yazısını boş ver de
Şehrem şehrem dilinmiş topuklarını göster
Katlanabilirsen katlan yüreğim
Dayanabilirseniz dayanın dostlarım.”

Deyimler ve atasözleri Bedri Rahmi tarafından farklı şiirlerinde sıkça kullanılmış ya da bu özlü sözlere göndermeler yapılmıştır. Sözlü kültür çağı toplumunda temel meselelerle ilgili tutum ve düşünüş biçimlerinin kalıp ifadeler yoluyla kuşaklar arasında aktarıldığı görülür. Türk dilinde anlam ön plandadır. Bu kalıplaşmış ifadeler, aktarılmak istenilen düşünceleri en yoğun biçimde içerisinde taşır; çünkü çok uzun yıllara dayanan tecrübi birikim sonucu oluşarak zamanın süzgecinden geçmişlerdir. Türk halk fikrinin ve zihin yapısının kodlandığı alanlardan birisi bu kalıp ifadelerdir. Atasözü ve deyimler, dilin ortak anlaşma sistemi olmasına paralel arkaik izler taşırlar (Çobanoğlu, 2004: 1-13; Altaylı, 2007: 147-154). Eyüboğlu'nun kolektif aklı yansıtan bu anonim metinleri şiirinde alıntılama veya gönderme yoluyla kullanması metinlerarası kurulan bir ilişki biçimidir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde farklı tarihî dönemlere gönderme yapan unsurlar kullanılmıştır. Edebî eserin anlam derinliğini genişletme ve zengin bir geri plan oluşturmak amacıyla bu yola başvuran pek çok şair vardır. Nurullah Çetin'in de ifadesiyle; bazı şairler başka yazarların, şairlerin eş zamanlı ya da farklı zamanlara ait değişik metinlerini aynen ya da değiştirip dönüştürerek alıp kendilerine mal ederek yeniden üretirek kullanırlar (Çetin, 2004: 121-122). Bu bağlamda, şair ve yazarlar geleneğe bağlı sözlü kültür ürünlerini eserlerinde tekrar işleyerek kültür kaynaklarından istifade etme yoluna gitmiş ve bu ürünlerin gelecek kuşaklara aktarımını sağlamışlardır. Farklı dönemlere ait sözlü ve yazılı kültür ürünlerini açık ya da örtülü olarak Eyüboğlu'nun şiirlerinde görmek mümkündür. Bu yöntem aynı zamanda şiirin anlam derinliğini artırır ve şairin hislerini, toplumun müşterek kabullerinin ürünleri olan eserlerin diliyle zenginleştirerek sunar. Şairin sözlü ve yazılı gelenekten haberdar olması ve “eskimez gelenek parçalarını” kullanması, aynı zamanda “kültürel sürekliliğe de katkı sağlar” (Ünalın, 2002: 16; Macit, 1996: 11).

Eyüboğlu “Yar Yüreğin Yar” (Eyüboğlu, 1974: 69) şiirinde Dadaloğlu'na atfedilen “Ferman padişahın dağlar bizimdir.” dizesini alıntılıyarak şiirde tarihî bir dönem, olaylar zinciri ve bir halk şairiyle ilişki kurar. 18. yüzyılda Çukurova bölgesinde Türkmen aşiretlerinin kendi aralarındaki mücadeleler ve Osmanlı Devleti'nin iskân politikasına direnmesi birçok tarihî olayın meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu süreç, aynı zamanda birer sözlü tarih belgesine de dönüşerek Türkmen halk şairlerinin dilinden şiirleşip kayıtlara geçmiştir. Dadalı, Dadaloğlu ve

Dadaloğlu Şeklinde isimlendirilen Şiir tarzı yaygın olarak d6nemin aŐıkları tarafından kullanılmıştır (G6rkem, 2006: 26, 40).

Bedri Rahmi Ey6boğlu “G6zel ve Faydalı” (Ey6boğlu, 1974: 115) başlıklı Şiirinde Karacaoğlan s6yleyiŐini kullanır ve onun Şiirine atıfta bulunur:

“Ben arıya arı demem
Arının balı olmalı
Ben g6zele g6zel demem
G6zel faydalı olmalı...”
Karacaoğlan’a ait olan Şiirin bir d6rtl6đ6 Şu Şekildedir:
“Ben g6zele g6zel demem
G6zel benim olmayınca
Muhannatın kahrın 6ekmem
Gel deyip de gelmeyince” (Sakaoğlu, 2004: 401)

Bedri Rahmi’nin Şiirlerinde halk k6lt6r6 unsurları gibi tabiata ait unsurlar da i6 i6e ge6miŐtir. Bedri Rahmi Ey6boğlu’nun aynı zamanda bir ressam oluŐu, onun hayatı 6nce g6zleriyle algılamasını sağlamıştır. Dolayısıyla o, varlıkların renk ve Őekillerine derin ilgi duyan bir Şairdir” (Kaplan, 2006: 111). “K66uk Ressam” (Ey6boğlu, 1974: 143) başlıklı Şiirinde Ey6boğlu, renklere olan duyarlılığını Şu Şekilde ifade etmiştir:

“İ6imde renkler u6uŐur
Al yanar yeŐil tutuŐur
Ne sihirdir ne keramet
Ne de el 6abukluğu marifet
Bu bir ressam oğlu ressam iŐidir
Sağ yanımnda usul usul
Morla turuncu konuŐur
Beri yanda kuzgun6 siyahlardan
6d6 patlamıŐ beyazlar
6tede 6il yavrusu gibi dađılmıŐ pembeler
Kenarda y6zlerce senedir
6zlediği kahverengine kavuŐmuŐ bir sarı
Beride Bursa 6inilerine deđmiŐ
Yunmuş yıkanmış bir memleket r6zg6rı
Bazan ılık bazan serin
IŐıl iŐil yanıyor mavilerin
Dilerim Allah’tan dert g6rmesin
İki kocaman 6i6ek gibi a6ılmıŐ g6zlerin
Minicik ellerin.”

Dış d6nyayı bir metin olarak g6ren ve Şiirinde kullanan Ey6boğlu, renklerin kompozisyonunu s6zc6klerle oluşturur. Halk k6lt6r6nde bahar, renk c6mb6Ő6yle nasıl karŐılıđını bulmuŐsa, aynı canlılığı Şair Şiire taşımıştır. “Bahar ve Biz” (Ey6boğlu, 1974: 78) adlı Şiirinde aça6ların canlanmasından hareketle doğanın uyanıŐını anlatır:

“Yılda bir kere 6ıldırır aça6lar sevincinden
Rabbim ne g6zel 6ıldırır.

Yılda bir kere uzatır avuçlarını yaprak;
Sevincinden titreyerek.
Yılda bir kere kendini verir toprak
Yılda bir kere yarılır bahçeler hazdan
Rabbim ne güzel yarılır.
Biz de bir kere sevinebilseydik.
Çiçek açmış ağaçlar gibi çıldırıya.
Kimbilir belki bir gün sulh olunca
Biz de deliler gibi seviniriz,
Ağaçları ve baharı taklit ederiz
Renkli bez parçalarıyla donatırız şehri
Renkli ampuller asarız pencerelerden
Kimbilir belki bir gün sulh olunca
Biz de çatır çatır çatlarız binbir yerimizden
Ağaçlar gibi”

Türk halk kültürü ürünlerini renklerdeki benzer canlılıkla iç içe geçirerek şiirlerinde kullanan Eyüboğlu, bu yolla geniş bir arka plan oluşturmuştur. Bedri Rahmi Eyüboğlu, farklı alanlardaki çalışmalarını da şiirlerine yansıtmıştır. Eyüboğlu'nun halk hayatına olan ilgisi dünya görüşüyle de ilgilidir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun “Karadut” (Eyüboğlu, 1974: 102) şiiri, halk kültürü unsurlarıyla, şairin hayat karşısındaki tavrının örtüştüğü bir örnektir.

“Karadutum, çatal karam, çingenem
Nar tanem, nur tanem, bir tanem
Ağaç isem dalımsın, salkım saçak
Petek isem balımsın, ağulum
Günahımsın vebalimsin

Dili mercan, dizi mercan, dişi mercan
Yoluna bir can koyduğum.
Gökte ararken yerde bulduğum
Karadutum, çatal karam, çingenem
Daha nem olacaktın bir tanem
Gülen ayvam, ağlayan narımsın
Kadınım, kısırağım, karımsın.”

Eyüboğlu'nun Karadut şiiriyle ilgili Mehmet Kaplan (Kaplan, 1990: 99), Cahit Sıtkı Tarancı'nın “Otuz Beş Yaş” şiirini esas alarak şu karşılaştırmayı yapar:

“Şahsiyet sahibi her şairin bu müşterek hazineden istifade ediş tarzı birbirinden farklıdır. Halk şiirini çok yakından taklit edenlerin yanı sıra, onu şöyle uzaktan hatırlatanlar da vardır. “Otuz Beş Yaş Şiiri” şiirini tahlil ederken Cahit Sıtkı'nın halk dilinden almış olduğu deyimleri, nasıl kendi üslûbu içinde erittiğini görmüştük. Bedri Rahmi onları gizlemek şöyle dursun, “Karadut” şiirinde olduğu gibi, bir araya yığar ve üslubuna kuvvetli bir halk çeşnisi vermeye çalışır.”

Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Karadut” Şiirini Őşık olduğu Ermeni bir kadına yazmıŐtır. Onu tarif ederken de halk kũltũrũ metinlerindeki ũslubu kullanmış; Şiire halk hikũyesi ve destan ũslubu katmıştır. İlk dizede Şair sevgilisine bir meyve olan “karadutum” Şeklinde seslenir. Şiirin ikinci dizesinde bir halk kũltũrũ unsuru olan “nar tanem” ifadesi kullanılmıştır. “Nar tanem” kalıp ifadesi, halk inanışları içerisinde narla ilgili bir uygulamaya gũnderme yapmaktadır. Halk arasında hamile kadına bir nar verilerek yemesi istenir, kadın eğer narın tanelerini yere dũŐũrmeden yiyebilirse çocuğunun o narın taneleri kadar gũzel ve sağlıklı olacağına inanılır. Halk arasında sağlıklı ve gũzel ocuk için kullanılan “nar tanesi gibi ocuk” tabiri bu inanıŐa dayanmaktadır (Kadirzade, 2005: 53). ũũncũ dizede bir deyim olan “salkım Őaak” kalıp ifadesi kullanılmıştır. Şiirde geçen “ingenem, petek, bal, ağul” gibi ifadeler diğer kũltũrel gũstergelerdir. Şair bir yandan somutlaŐtırmalar yoluyla sevgilisini anlatırken bir yandan da “gũnah” ve “vebal” gibi inanç ve kũltũr dũnyasına gũnderme yapmaktadır.

Şiirin ikinci bũlũmũnde yine gũnlũk kullanımlar ũn plandadır. İlk dizede “mercan” benzetmesi sevgiliyi nitelemektedir. İkinci dizede “gũkte ararken yerde bulmak” deyimini Şiire girmiŐtır. “Gũlen ayvam, ağlayan narımsın” ifadesinde ayva kelimesiyle geniş bir çağrışım geri planı oluşturmuştur. Ayva eski inanç sistemlerinden bugũne halk hayatında ũnemli yeri olan bir meyvedir. Ayvayla ilgili, pek çok “halk inanışı, halk Şiiri, atasũzũ, bilmece, mani ve ninni” bulunmaktadır (Bayar, 2004: 1-12). Eyũbođlu ayrıca, “Gũlen ayvam, ağlayan narımsın” ifadesiyle, “Gũlen Ayva Ağlayan Nar” masalına gũnderme yapmıştır. Bedri Rahmi Eyũbođlu’nun Şiirinde meyve kadar bir unsuru olan renkler de yer almıŐtır. İyi bir ressam olan Şair, gũrsel becerilerini Şiire taŐımayı baŐarmıŐtır. Daha “Karadut” derken akla ‘kara’ rengi gelmekte; çingenem derken de yine renk vurgusu yapılmaktadır. Şair “atal karam” tekrarlarıyla ‘kara’ renginin anlam dũnyasını kullanmıştır. Şair Şiirin tamamında sũzcũklerle resim çizmektedir. Onun Őairliđinde kuvvetli renk duygusunu en iyi yansıtan Őiirlerinden birisi “Karadut” Őiiridir. Şiirin ũslubu sũzlũ kũltũr ağı epik metinlerini çađrıŐtırmaktadır.

Bedri Rahmi’nin “Karadut II” adlı Şiirinde de aynı halk kũltũrũ ũslũbu hũkimdir. Şiirin “Hani Şu ekmeği elden suyu gũlden” (Eyũbođlu, 1974: 110) dizesinde “ekmek elden su gũlden” deyimini alıntılanmıŐtır.

Bedri Rahmi Eyũbođlu, Şiirlerinde halk kũltũrũ ũđelerini alıntılama yũntemiyle metinlerarası ilişki kurmuştur. Ayrıca doğrudan Őşık tarzı kũltũr geleneğinin klasik anlamda son temsilcisi sayılan Őşık Veysel’le ilgili, “Őşık Veysel’e Selam” (Eyũbođlu, 1974: 223) başlıklı Şiir yazmıŐtır. Şiirde deyim ve atasũzlerini kullanarak Őşık Veysel anlatılmıŐtır:

“İki gũzũnde iki zindan
On parmağında on eŐme nur
...
İki sanat bir gũnũlde birleŐmiŐ

Samanlık seyran olmuş...”

Eyüboğlu'nun sanat anlayışını ve halk hayatına bakışını yansıtan şiir örneklerinden de görüldüğü üzere, sözlü ve yazılı kültür arasında bağlantı kurmuştur. Bedri Rahmi bu bağlantıları kendi sanat anlayışı ve dünya görüşü tercihleri noktasında bilinçli olarak yapmıştır. Folklor unsurlarını şiirlerinde kullanıp zengin bir geri plan oluşturarak “metinlerarası ilişki” kurmuştur.

Cumhuriyetle birlikte Türk aydını Osmanlı tecrübesinin üzerine halk kültürünü her bakımdan bir kaynak olarak görmüştür. Bu durum her siyasî kesimden aydın için geçerli olmuştur. Halk kültürü, bir kısım aydın için millî kültür kaynağı olarak görülürken bir kısım aydınsa özgünlük, zenginlik ve insan sevgisi boyutuyla halk kültürüne yönelmiştir. Bedri Rahmi Eyüboğlu'na bu çerçevede bakıldığında halk üslûbunu benimseyerek halk kültürü unsurlarını şiirde kullanmasının “dünya görüşüyle” de yakından ilgili olduğu söylenebilir (Kaplan, 1990: 101). Bedri Rahmi bütün halk sanatlarına yakınlık duyar ve bir beslenme kaynağı olarak görür. Modern sanatla halk kültürünü birleştiren Bedri Rahmi Eyüboğlu, Emel Koşar'ın da ifadesiyle: “Halk kültüründe farklı şekillerde yer alan çeşitli unsurları, şiirlerinde kendine özgü bir şekilde kullanarak yeniden üretmiş ve böylece folklor ile gelenek zincirine eklenmiştir. Bu eklenme bir taklit düzeyinde kalmamış, tam tersine özgünlüğün yol açıcısı olmuştur. Resimde ve şiirde sanat anlayışını Anadolu folkloru üzerine kuran şair, bu yönüyle hem yaratıcı bir sanatkâr hem de bir kültür taşıyıcısıdır” (Koşar, 2013: 118). Eyüboğlu'nun özellikle sözlü geleneğe dayanan Türk halk kültürü ürünleriyle şiirde kurduğu metinlerarası ilişki, sözlü geleneğin yazılı kültür ortamında yeniden üretimine katkı sağlamıştır. Bu üretim biçimi yeni bir edebî-estetik duyarlılık biçimiyle olmuştur. Eyüboğlu şiirlerinde “Türk halk kültürü metinlerini” (Doğan, 2012: 886) alıntılama, imaj, imge ve simge kullanma yoluyla şiirlerinde kullanmıştır. Eyüboğlu söz konusu unsurları olumlayıcı bir tavırla ele almış ve olumsuz gördüğü halk kültürü unsurlarını, atasözlerinde olduğu gibi eleştirmiştir. Bu durumun folklorun “örtük ve bozuk işlevleri” (Aça, Yolcu, 2017: 59) olarak tanımlanan olumsuz durumlara karşı, Eyüboğlu'nun kişisel tutumuyla ilgili olduğu söylenebilir. Şiirde kullanılan halk kültürü unsurları, kurulan metinlerarası ilişkiyle yeni anlamlar kazanmıştır. Bu durum Türk sözlü kültüründeki ortak hafıza alanının modern edebiyat içerisinde yeniden üretimine katkı sağlamıştır.

5. Sonuç

Modern edebiyat kuramları arasında yer alan metinlerarasılık, yazılı metinler arasındaki alışveriş esasına dayanan bir bakış açısını içermektedir. Sözlü dil göstergelerinin kullanılması yoluyla kurulan metinlerarası ilişkide, oluşturulan yeni metin kendi içerisinde bir alt dil taşır. Bu durum metnin yazarı kadar okurunun da zihin dünyasıyla ilgilidir. Bu yöntemle oluşturulan metinler, kullanılan göstergelerin anlaşılması çerçevesinde şekillenir.

Metinlerarası ilişki, doğrudan alıntı yöntemiyle kurulabildiği gibi, dolaylı olarak da kurulmaktadır. İmge, simge, imaj ve sembollerle, alıntılanan metnin çağrışım dünyasına gönderme yapılabilir. Bu şekilde alıntılanan metin parçaları, oluşturulan yapıt içerisinde yeniden üretilmiş ve yeni anlamlar kazanmış olur.

Modern edebiyat çalışmalarında bu yaklaşım içerisinde kastedilen metin genellikle çağdaş yazılı ürünlerdir. Ancak halk bilimi alanında yapılan çalışmalarda metinlerarası ilişki ve metin kavramının daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiği ortaya konmaktadır. Bu çerçevede metin kavramı “sözlü, sözsüz ve yarı sözlü” olabildiği gibi anlamlı bütün kültürel içerikleri kapsayacak şekilde düşünülmelidir. Dolayısıyla sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarındaki metinler de hem kendi arasında hem de birbiri içerisinde kullanılabilir. Sözlü kültür ortamı metinleri, yazılı ve elektronik kültür ortamı metinlerinde çeşitli göstergelerle kullanılmaktadır. Bu bağlamda Türk edebiyatında Osmanlı yenileşme hareketlerinden bu yana Türk kültürünün sözlü ortam metinlerine bakış olumlu anlamda değişmiştir. Oluşturulan modern edebiyat metinlerinde sözlü kültür geleneğine dayalı metinler önemli bir kaynak olarak kullanılmıştır. Bu bakışın değişmesinde millileşme hareketleriyle birlikte; halk kültürünün dil, üslup ve içerik olarak zengin bir kaynak teşkil etmesinin de etkisi vardır. Özellikle Cumhuriyet Döneminde her siyasi görüşten sanatçı, halk kültürü metinlerini çeşitli şekillerde kullanmıştır. Söz konusu bakış açısındaki değişim, sözlü geleneğe dayalı Türk halk kültürü metinlerinin yeniden üretimi ve geleceğe aktarımına katkı sağlamıştır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, sözlü kültür ortamı metinlerini kendi sanat anlayışı çerçevesinde kullanan önemli bir şair, yazar ve ressamdır. Eyüboğlu'nun çocukluk döneminde itibaren Türk sözlü kültürü metinleriyle tanışması, yaşadığı sosyal ve fizikî çevre, doğaya, insana ve dile olan duyarlılığı halk kültürü metinlerine bir kaynak olarak yönelmesini sağlamıştır. Eyüboğlu'nun halk kültürüne karşı olan bu tutumunda ideolojik tavrının da etkisi vardır. Eyüboğlu bir ressamın görsel becerilerini dil unsurlarıyla birleştirerek halk kültürü malzemelerini şiirinde işlemiştir. Eyüboğlu'yla ilgili yapılan yorumların ortak noktası, kullandığı metinleri özümsemiş ve şiirde yeniden yaratmış olmasıdır. Bedri Rahmi Eyüboğlu insan, çevre veya bir düşünceyi tasvir dâken halk kültürü unsurları göstergeleri kullanmış ve bu yolla şiirde zengin çağrışım dünyası yaratmıştır. Eyüboğlu, sözlü kültür geleneğine dayanan halk kültürü unsurları ve halk edebiyatı metinlerini genellikle alıntılı olarak şiire taşımıştır. Halk inanışları, geçiş törenleri, çeşitli gelenek ve uygulamalar, halk edebiyatı unsurlarından masal, efsane, halk hikayesi ve halk şiiriyle deyim ve atasözü gibi kalıp ifadeler, Eyüboğlu'nun şiirlerinde Türk halk kültürünün zengin gösterge alanını oluşturmaktadır. Eyüboğlu'nun sözlü geleneğine dayalı kültür unsurlarıyla modern şiir arasında kurduğu

metinlerarası ilişki, süreklilik bakımından tarih, kültür ve gelecek zincirine önemli katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Aça, M. – Yolcu, M. A. (2017). Folklorlarda örtük ve bozuk İşlev. *Folklor/Edebiyat*, cilt:23, sayı:90, 2017/2, ss. 49-60.
- Akbulut, G. (2009). Metinlerarası ilişkiler bağlamında dünün feda'sından bugünün ferda'sına bir bakış. *Turkish Studies*, 4/1-1 Kış, ss. 735-759.
- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası ilişkiler*. Ankara: Öteki Araştırma-İnceleme.
- Aktulum, K. (2013). *Folklor ve metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aktulum, K. (2014). Folklorik imgelem. *Millî Folklor*, S. 101, 277-290.
- Aktulum, K. (2018). "İmgelemin antropolojik yapıları" ve folklor: Gilbert Durand'ın arketipsel sınıflandırma modeline giriş. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 19 (19), 1-16.
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri 1960-1923*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek*. (Çev.: Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı.
- Aydoğan B. (2004). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde meyvelerin önemi ve kullanılışı. *Türk Kültüründe Ayrıntılar: Meyve Sempozyumu*, (Nisan 2004), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Aytaç, G. (1999). *Genel edebiyat bilimi*. İstanbul: Papirüs.
- Aytaç, P. P. (2010). *Folklor ve edebiyat*. Ankara: Berikan.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavalda romana*. İstanbul: Ayrıntı.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri*. (Çev.: Berke Vardar, Mehmet Rifat), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Barthes, R. (1990). *Yazı ve yorum*. (Çev.: Tahsin Yücel), İstanbul: Metis.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel serüven*. (Çev.: Mehmet Rifat, Sema Rifat), İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes, R. (2014). *Çağdaş söylenler*. (Çev.: Tahsin Yücel), İstanbul: Metis.
- Bayar, N. (2004). *Türk kültüründe ayva*. *Türk Kültüründe Ayrıntılar: Meyve Sempozyumu* (Nisan 2004), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Camgöz, N. (2020). Anadolu pop-rock müziğinin metinlerarasılık açısından değerlendirilmesi. *Türük*, S. 8, 305-319.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar?*. İstanbul: Ayrıntı.
- Çelik, A. (1996) *Bedri Rahmi Eyüboğlu*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Çetin, N. (2004). *Şiir çözümleme yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Ankara: AKM.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ.
- Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Doğan, B. (2012). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde halk bilimi unsurları. *Turkish Studies*, 7(1), 873-887.

- Durmuş, M. (2006). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde Anadolu. *Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu*, Türk Ocakları Trabzon Şubesi, 16-17-18 Mayıs 2006, Trabzon.
- Düzgün, D. (2009). Âşıklık geleneğinin değişim ve dönüşüm sürecinde Barış Manço olgusu. *Millî Folklor*, S. 84, 42-50.
- Enginün, İ. (2004). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergah.
- Erzen, R. M. (2007). *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiiri üzerine bir araştırma*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Eyüboğlu, B. R. (1974). *Dol karabakır dol*. İstanbul: Bilgi.
- Eyüboğlu, B. R. (1987). *Tezek*. İstanbul: Bilgi.
- Gökalp, Z. (2003). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Kumsaati.
- Görkem, İ. (2006). *Dadaloğlu*. İstanbul: E.
- Günay, U. (1992). Cumhuriyet terkibi ve Barış Manço. *Millî Folklor*, S. 13, 2-3.
- Kadircade, K. İ. (2005). *Âdetler inançlar ve Türklerin soy kütüğü meselesi*. Ankara: Akçağ.
- Kaplan, M. (1990). *Cumhuriyet devri Türk şiiri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Karaağaç, G. (2005). *Dil, tarih ve insan*. Ankara: Akçağ.
- Kılıç, A. F. (2009). Yenileşme dönemi Türk şiirinde (1859-1959) halk zevkine yöneliş. *TÜBAR-XXV-/2009-Bahar*, 119-143.
- Kolcu, A. İ. (2007). *Millî edebiyat 1 şiir*. Konya: Salkımsöğüt.
- Koşar, E. (2013). *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun penceresinden halk kültürü*. İstanbul: E.
- Macit, M. (1996). *Gelenekten geleceğe*. Ankara: Akçağ.
- Ong, W. J. (2013). *Sözlü ve yazılı kültür, sözün teknolojileşmesi*. (Çev.: Sema Postacioğlu Banon), İstanbul: Metis.
- Özay, Y. (2007). Metinlerarası ilişkilerde sözlü yapıtların ve sanatçıların konumu üzerine. *Millî Folklor*, S. 75, 164-173.
- Öztürkmen, A. (2006). *Türkiye'de folklor ve milliyetçilik*. İstanbul: İletişim.
- Sakaoğlu, S. (2004). *Karacaoğlan*. İstanbul: Akçağ.
- Sever, M. (2004). Türk halk inançlarında ve halk hekimliğinde meyve. *Türklük Bilimi Araştırmalar Dergisi*, Türk Halk Bilimi Özel Sayısı, S. 16, 95-109.
- Seyfettin A. (2007). Deyimlerimizde mitolojinin izleri. *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*. 3 (12), 147-154.
- Tuncer, H. (2001). *Tanzimat devri Türk edebiyatı*. İstanbul: Ders Kitapları Anonim Şirketi Tesisleri.
- Ünalın, Ş. (2002). *Dil ve kültür*. Ankara: Gazi Üniversitesi Basımevi.
- Yıldırım, D. (2000). Türk sözel kültüründe süreklilik -Osmanlı hanedanlığı döneminden Cumhuriyete. *Türkbilig*, S. 1, 32-44.
- Yılmaz, B. H. (2013). *Masalların dönüşü, masalların dönüşümü: çağdaş Türk edebiyatında Grimm masallarının metinlerarası kullanımları (Murathan Mungan örneği)*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.